

המקור בפרשה: "וכי תמכור לעמיתך" (כ"ה י"ד)

חסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עיון תלמוד

דבר העורך

הגאון רבי משה מרדכי חדש שליט"א ראש ישיבת אור אלחנן

בענין קנין משיכה במטלטלין בבהמה ובעבר

בגמ' קידושין כ"ב ב, מבואר דשייך קנין משיכה בעבר כענין גדול ע"י שתקפו ובה אצלו ובגמ' שם א"י, אמר רב אשי עבד קטן כבהמה דמי, ופרש"י דאם קראו לשם קניה ובה אצלו קנאו. והנה לפני יהושע שם הקשה דהרי קיי"ל עבדים הוקשו לקרקעות, ובקרקע לא מהני קנין משיכה, וא"כ אמאי בעבד מהני קנין משיכה. ותירץ הפנ"י דבאמת גם בקרקע מהני קנין משיכה אלא שיהיה לך, ובכעבד שיש היכ"ת קונה משיכה. אולם בספר המקנה כתב להקשות על דברי הפנ"י, מנ"י גיטין [כב,ג] גבי עציץ נקוב, ומבואר דהם שלא קנה הורעיס במשיכה כי דינם כקרקע, א"ע"פ שיש היכ"ת למשיכה, ומבואר דבקרקע מדינא לא מהני קנין משיכה, וא"כ אמאי מהני קנין משיכה בעבד שהוקש לקרקע, וכן הקשה הגתיה"מ.

ותירץ בהגהות חשק שלמה דמשיכה של עבד אינה כלל מטעם משיכה אלא מטעם חזקה אתיקא עלה, שחוקה מועילה בקרקעות ומשיכה של עבד תורת חזקה יש לה. וכעין דברי החשק שלמה כתב גם הגר"א"י האול, דהנה הרמב"ם פ"ב ממכירה ה"ג כתב גבי קניית עבדים חז"ל, תקפו והביאו אצלו קנאו שהעבדים נקנין במשיכה כזו, אבל אם קרא לעבד ובה אצלו, או שאמר לו רבב הראשון לך אצל הלוהק והלך אצלו, לא קנה עד שימשכנו בתקיעה או ישתמש בו כדרך שבאיורנו, ואם החזיק בו שלא בפני הרב, צריך שיאמר לו לך חזקה וקנה, ועכ"ל. משמע מלשונו שמשכיחה הוא מדין חזקה, שאחר שסיים כל דין המשיכה כתב הרמב"ם ואם החזיק שלא בפני הרב, משמע מזה שכל המשיכה שדיבר עליה, תורת חזקה אית לה, וכן דייק באבן

אמנם עדיין לא נתיישב דין המשיכה בעבד קטן, ששם הוא מתורת משיכה רגילה כבהמה שקורא לה. וכן הוא לשון הרמב"ם בה"ד שם חז"ל, עבד קטן הרי הוא כבהמה, וקונים אותו בדברים שקונים בהן הבהמה, ובדברים שקונים בהם העבדים, לפיכך נקנה במשיכה א"ע"פ שלא תקפהו, עכ"ל. ומבואר שקנה אותו כדן משיכת בהמה, שאינה מתורת חזקה אלא משיכה רגילה, והדר קושיא כיצד מהני בו משיכה, והא עבדים הוקשו לקרקעות. אולם נראה ספ"ד, וכפי שנתקדש בלשון הרמב"ם, דאדרבה חלוק הוא משיכת מטלטלין ממשכת בהמה, דהנה ברמב"ם פ"ב מהל' מכירה ה"ה גבי קנין חליפין, כתב חז"ל: 'הקרקעות והעבדים והבהמה ושאר כל המטלטלין, כל אחד מהם נקנה בחליפין', הרי שמנה את הבהמה ואת המטלטלין כשני סוגים שונים, וכן בפ"ה ה"י שם כתב 'אחד הבהמה ואחד שאר כל המטלטלין', וקונים במעות מה דתנ', עכ"ל. גם כאן חלוקה הרמב"ם לשנים, בהמה והמטלטלין. ובמ"י בהקדמה להל' מכירה, מנה היו הפרקים של הרמב"ם וכתב שם "פרק ראשון נתבאר בו דיני קניית קרקעות, פרק שני נתבאר בו דיני קניית העבדים שהוקשו לקרקעות בדנים, ודיני קניית הבהמה שהיא דומה לקניית שיש להם תנועה רצונית", ע"כ. הרי שהוקשה למי"מ, שהרמב"ם כלל בפרק אחד בין קניית בהמה עם עבדים, וכתב ע"ז המ"י שהם שרים שיש להם תנועה רצונית. וכתב עוד המ"י שם "פרק שלישי, נתבאר בו מיני קניית המטלטלין לבדן, וקניית עם הקרקע, וקניית העבדים והקרקע כאחד, וקניית הבהמה והמטלטלין כאחד, וקניית המטלטלין לקרקע מה דתנ', עכ"ל."

ונמצא משמע מדרך דברי הרמב"ם, וביותר הוא מבואר בדברי המ"י, שפירט וביאר את סדר הרמב"ם, שהרמב"ם מנה קניית בהמה בפרק אחד אחר עבדים, ואילו קניית שאר מטלטלין בפרק אחר. ובאמת הוא משמע כסדר הרמב"ם בקרקעין בפרק ראשון, שהקדימה עבדים ואח"כ בהמה, ואח"כ שאר מטלטלין.

והנה בח"י ר' מאיר שמחה ב"מ [מ"ב], כתב דבר חדש, דאף לר' יוחנן שדבר תורה מעות קנות מ"מ משיכה מני קנה. וכתב שם שדבר זה נלמד מהרמב"ם מרבינו הנפצי"ם על שמונת הליכותיו, כלומר שכן מורים לשונות הרמב"ם. והוכיח זאת ר' מאיר שמחה, דהא מתנה ומציאה ע"כ קונים מאדורייאתא, ע"כ במשיכה, וכן הניגבה, ומה"ת לחלק ביניהם לשאר אופני מקח, ע"כ שם בכל קנה אופני מקח מהני משיכה מאדורייאתא, ורבנן רק ביטלו דין המעות וקבעו שוק משיכה קנה.

ועי"ש בח"י ר' מאיר שמחה שהביא מקור לדבריו, מהירושלמי קידושין פ"ה ה"ד, שלמדו שם דין המשיכה מקרא דמשכו וקחו לכם צאן, לימד שהבהמה דבה נקנית במשיכה. ולר"ל שס"ל משיכה קונה מאדורייאתא הרי דרש מקרא דמיד עמיתך, ובהכרח דלר"ל שיליף מקרא דמיד עמיתך היינו כיון שמשמע ליה שוק כן קונים ע"י משיכה מיד עמיתך ולא בכסף, אולם לר' יוחנן י"ל דקנותה גם בהמה דמשכו וקחו לכם צאן, והקרא דמיד עמיתך דרש על קנין כסף.

אמנם לפי"ד נראה לומר, שאין כל קושיא מדרשת הירושלמי שדרשו בהמה נקנית במשיכה מספוק משכו וקחו, ולפול"ם אף אי נימא דלא כר' מאיר שמחה, ונימא דלר' יוחנן רק מעות קנות ולא משיכה, מ"מ בבהמה יתכן שמהני משיכה לכר"י, דמשיכת הבהמה הוא גדר קנין אחר ולא שייך לשאר מטלטלין.

ולפי"ד מירושלמי קניית הפנ"י איך מועיל משיכה בעבד והא הוקש לקרקע, והבאנו לעיל דברי החשק שלמה ממשכיחה בעבד מועיל כדן חזקה, אולם הקישנו שבעבד קטן מבואר ברמב"ם שאינו מדין חזקה אלא מדין משיכה בעבד כבהמה. אך לפי"ד א"ש בעבד קטן מהני משיכת מדין משיכת בהמה, וכמשי"כ הרמב"ם הרי הוא כבהמה, ואף שהוקש לקרקע, מ"מ משיכה אינה מדין משיכת מטלטלין, אלא מדין משיכת בהמה.

אולם מה שיש לזקקת לפי"ד שם בעבד גדול קניא בו משיכה רק מדין חזקה, ולא מועיל כדן משיכת הבהמה. אך הביאור בזה פשוט, והחילוק בין משיכת הבהמה למשיכת מטלטלין הוא, כמשי"כ המ"י בהקדמה להל' מכירה, שטעם הרמב"ם שמנה קנין עבדים עם קניית בהמה, לפי שבשניהם יש תנועה רצונית, כלומר שהולכים לבד ולא מושג אותם כמטלטלין, אך מ"מ צריך שהוא ינהיג אותם, ומעתה הרי בעבד גדול אם קורא לו, הרי הולך מחמת עצמו, וכמו דארמ"ן שם דאדעתא דנפשיה איל, ואם תקפו אין זה קניית בהמה ועבדים שהולכים בצעמם אלא כמשיכת מטלטלין, וזה לא מועיל בעבדים לפי שהוקשו לקרקעות, ולכן מועיל רק מדין חזקה.

(ספ"ז אהל אהל קידושין)

הרה"ג מרדכי קרליבך

בדין כסף שיווי וכסף קנין ובדין 'מעות' במטלטלין

ו'כסף' בקרקע

יש לדקדק טובא, שבמטלטלין אמרו בשי"ס בלשון - 'מעות'; קנות במטלטלין, וכן הוא בכלל תלמודא לענין קנין דמטלטלין, ואילו לענין קנין קרקעות תנן בקידושין י.דף. שהיא נקנה - 'בכסף'; הלא דבר הוא. והנראה, דהנה נחלקו אבות העולם ביסוד דין קנין כסף האמור בתורה, דדעת הסמ"ע [ח"ו"מ סי' ק"צ סק"א] שיעורו כסף שיווי השרה, אבל אם לא נתן את הכסף בתורת שיווי השרה רק בתורת כסף קנין לא קנה, שהרי עיקר קנין כסף נלמד משה עפרון אשר היה שם דמי שיווי השרה, עכ"ד, ובאבן האול [פ"א מכירה ה"ד] כתב שכן מפורש בכ"מ [דף. מח:] וברש"י [ד"ה בומן] לענין קרקע, וכן הכריע באב"מ [סי' כ"ט סק"ב].

אכן דעת הט"ז שם דקנין כסף יסודו כסף הניתן בתורת כסף קנין, כי כמו ששטר הוא מעשה קנין, כן הוא גם קנין כסף, וראיה לזה שהרי אשה נקנית בכסף, וקנין כסף של אשה אינו כסף שיווי, שאין כאן שיווי לאשה, וע"כ שהוא כסף קנין, וכדבריו הכריע בנתיב"מ שם סק"ב, ונבאב"מ שם יישב השגה זו, דאף בקידושין חשיב כסף שיווי, שאם נתקדשה במנה אזי השיווי שלה מנה, ואם נתקדשה בפרוטה השיווי שלה פרוטה.

ובכ"ח [ח"ו"מ שם] השיג על הסמ"ע [שהכסף הוא כסף שיווי ככסף שפרון], הלא בקידושין [דף. כו.] ל"ף דין קנין כסף בקרקע מדכתיב שדות בכסף יקנו, וקרא דשדות בכסף יקנו משמע דהוי כסף קנין ולא כסף שיווי, ויכרך עמרו בזה בתוס' קידושין שם [ד"ה אמר] למה לא ל"ף דקרקע נקנית בכסף ממקחו של אברהם אבינו ועפרון, ותירצו ששם מיירי בכרתי אשר לו קניינו בכסף, ואין מזה ראיה שגם בישראל קרקע נקנית בכסף.

וכתב באב"מ דהלא פרש"י בבכורות [דף. יג:] ד"ה הניחא] דמעות קנות במטלטלין מדכתיב ונתן הכסף וקם לו, וחייל דהיוט מקדשו, והלא עיקר דאף דנתן הכסף מיירי בחילול מעשר שני והקדשות, והתם הוא כסף שיווי, וכן למש"כ תוס' עירובין [דף. פא:] ד"ה דרבן] דקנין כסף נלמד מדכתיב אוכל בכסף תשבינו, הלא אף התם הוי כסף שיווי, באופן דר"ש אף דקרקע נקנה בכסף דכתיב שדות בכסף יקנו היינו כסף שיווי.

ואשר יראה בזה, דדין קנין כסף האמור בקנין קרקע ודין מעות האמור בקנין מטלטלין לחוקים ביסודם, כמטלטלין מועיל הקנין מדין דמי המקח, וכמו שהביא האב"מ איתיות מהמקור של קנין כסף האמור במטלטלין, ואילו קנין כסף דקרקע יסודו כסף קנין, כדברי הב"ח דלשון הכתוב שדות בכסף יקנו משמע שהוא כסף קנין, והוא המקור לדין קנין כסף דקרקע, ש"ד כן בשו"ת מהרש"ם [ת"ח סי' ג'] וביאר עוד בארוכה.

והנה נחלקו הראשונים מהו כסף האמור בתורה לענין קידושין וכדו', דעת הר"מ [פיה"מ ריש קידושין] שהוא כסף ממש, ושעור הפרוטה הוא משקל חצי שעורה כסף, דעת הרשב"א בקידושין [דף. א.] שהוא מטבע היוצא בהוצאה, והפרוטה היא המטבע הקטנה היוצאת בהוצאה, ובאב"מ [סי' כ"ז סק"א] העלה שדעת הר"מ דאף נסכא דכסף הוא כסף [ולא שוה כסף], ואילו לדעת הרשב"א הוא מעות היוצאים בהוצאה יעו"ש, ועיון מה שהשיגו עליו בחזו"א [אה"ע סי' קמ"ח לדף יא.] ובאבא"ז [פ"ג אישות ביוספת].

הלא מעתה נראה דבר מחודד, דכסף האמור במטלטלין שיעורו דין כסף דמי המקח מש"כ, בזה שוה ר' יוחנן לשון 'מעות' קנות, כי מעות המה כל המטבעות היוצאים בהוצאה, שהרי כל המטבעות המה דמי מקח שכן הדרך לעשות אותם דמים לקצוץ בהם את המקח, אכן בקרקע שיעורו משום כסף קנין, וכן בזה היכון מאד שיתע הר"מ שצריך מה ששם כסף עליו, ולכן בזה נקט הש"ס הלשון דקרקע נקנית בכסף. [ברם עתוס' בכורות [דף. יג.] ד"ה מיד] שדמיו כסף דקרקע ומטלטלין.] והנה כבר נתבאר מעלה ביסוד דין קנין כסף, דאין זה

הנה בודאי כלי המלחמה הם כללות מעשי התורה והמעוות תרי"ג מעוות וענפיהם, אמנם נתייחדו בזה ב' עניינים להיותם כלי נשק וכלי מלחמה עיקרים, הלא מקרא כתוב ביעקב אבינו ע"ה 'וואני נתתי לך שכס אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשת'.

וברש"י שם "ד"א שם אחד הוא חלק הבכורה שילטו בניו שם חלקים וכו' אשר לקחתי מיד האמרי מיד עשו וכו' בחרבי ובקשתי היא חכמתי ותפילתי", והיינו כי מלחמת יעקב עם עשו היא המלחמה של זה לעומת זה כמו שנאמר יולאם מלאם יעקב לאם אלא מלכות. ובסי משנת ר' אהרן [ח"ג מאמרי פורים מאמר זכירת עמלק] כתב שענינו על עשו ועמלק הוא מכירים רבונם ומתכוונים למרוד בו, וזה יסוד כח הרע, ומאידך צורתו של יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד כסא מלכותו של הקב"ה, ובאיזה כלי זיון וכלי נשק נלחם יעקב אבינו ע"ה וזכה לנצחון - בחרבי ובקשתי הרוחניים שהם תורה עסק התורה "הכמת", ועבודת התפילה "ותפלת", (מהג"ר דוד שוסטל שליט"א ליקווד)

מנה יצחק הלוי רוסו 1765

מעשה קנין בעלמא, אלא הוא חלק ממעשה מקח בין מוכר ונותן, הנעשה ע"י תניית מעות ומשיכת החפץ, וקנין הכסף הוא העיקר לגמור את המקח.

אכן נראה דכ"ז נכון רק לענין מעות מטלטלין, דאילו לענין כסף קנין האמור בקנין קרקעות אין זה בתורת מעשה מקח, אלא שכתף קונה קרקעות, וכמשי"ג לעיל מדברי הב"ח דמהא דכתיב שדות בכסף יקנו לדמיו דכסף הוי מעשה קנין, כי כמו שכתב מועיל לקנין קידושין כן מועיל לקנין שדה, [ומה שקשה לפי"ז היינו קנה מוכר כסף במקח קרקעות, י"ל כהמנח"ח הנ"ל, ומש"כ עד כה נכתב כדי לתדד את גוף הדברים.]

ולמשי"ג הדברים מכוונים מיניה וביה, כי נתבאר דחלוק קנין קרקע מקנין מטלטלין, דקנין כסף בקרקע יסודו קנין כסף כפי שנלמד מדכתיב שדות בכסף יקנו, אכן קנין כסף דמטלטלין יסודו כסף שווי שמעמיד דמי שווי הקרקע, אשר למש"ג הדברים מכוונים מאד, כי עיקר קנין כסף במטלטלין יסודו שיש כאן מעשה מקח, היינו שיש חפץ מצד אחד ודמי המקח ושיוי כנגדו, וכל שיש קבלת מעות ממילא נקנה המקח לזה והמעות לזה, וכמשי"ג.

ושבו מבואר בזה הישב גם מה שנקט במטלטלין לשון 'מעות' קנות, ואילו בקרקע נתן דנקנית בכסף, כי למש"ג נמצא עיקר קנין מעות דמטלטלין הוא ע"י שהמעות משמשות כחלק ממעשה המקח, ובוה מכוון לשון מעות, שמשמעו מטבע היוצא בהוצאה, אכן בקרקע דדין קנין כסף האמור בה הוא מעשה קנין [ולא כחלק ממעשה המקח], בוה נקט לשון כסף, כי הוא הגורם לקנין, וכמשי"ג לעיל בארוכה.



צוף היוצאה לאור - נתן פלדמן

פרי גדולים

להג"צ המשגיח

רבי גדליה אייזמן זצוק"ל

מאת הרב מיכאל קוט שליט"א

לחשיג בחנויות המובחרות

הרה"ג אליקים דבורסק

קנין כסף ומשיכה בקיום המצוות

מקור דין קנין כסף

מובא בגמ' בבא מציעא מ"ז ע"ב "אמר רבי יוחנן דבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שאמר לו ושרפו חישין בעליה, אי מקומת ליה ברשותיה מטרו טרח ומצלי ואי לא לא מסר נפשיה, וריש לקיש אמר משיכה מפורשת מן התורה, ואן קנה מיד ויחתך", דבר הנקנה מיד ליד". והנה בטעמו של ר' יוחנן שסובר מעות קונות מהתורה כתב רש"י בכ"מ דף מ"ו ד"ה סבר דלומדים מהקוש שכתוב 'ונתן הכסף וקם לו' ולומדים הדיוט מהקדש, וכי"כ רש"י בבכורות י"ג ע"ב ד"ה ונתיחא פ"א ע"ב ד"ה דברי, התוס' בב"מ דף מ"ח ד"ה נתנה כתבו דהלכה כדבי יוחנן שמעות קונות, וכן התוס' בבכורות י"ג ע"ב ד"ה רב אשי ובכ"מ ד"ה ר"ע ע"א ד"ה ר"א והרא"ש ב"מ פ"ד סימן ח, וכן כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות מכירה הלכה א' וז"ל "אחד הבהמה ואחר שאר המטלטלין נקנין במעות דין תורה ומשנתן את המעות קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו, אבל חכמים תקנו שלא נקנו המטלטלין אלא בהבאה או במשיכת דבר שאין דרכו להגביה", וכן נפסק בקנה חו"מ סימן תצ"ח סעיף א'. היוצא מזה דאם אדם קונה חפץ מהשני ומשך אותו אבל עדין לא נתן מעות דהיינו שקנה בהקפה קנינו אינו אלא מדרבנן הואיל והמשיכה אינה אלא קנין דרבנן.

קניית חפץ מצוה

הרמ"א חלק חו"מ בסימן קצ"ט ג' ודרכי משה קצ"ט אות ב' מביא בשם המהרי"ל שהקונה חפץ לקיים מצוה המצוה שנתנה במעות גם מדרבנן כי לא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה, לפיכך הנותן מעות לקנות בהם יין לקידוש בערב שבת ושניהם אינם יכולים לחזור, המקור לזה הוא מדברי הגמ' חולין פ"ג ע"א דארבעה זמנים בשנה העמידו חכמים דבריהם על דין תורה לקנות בשר מן הטבח ע"י מעות ואלו הן, ערב יו"ט האחרון של חג הסוכות וערב יו"ט של פסח וערב שבועות וערב ראש השנה ואין יכול לחזור וכתב אחר שנתן לו מעות, וכך נפסק בשו"ע חו"מ קצ"ט ס"ג. ובטעם הדבר שהעמידו בזה דבריהם על דין תורה כמבאר מדברי הרמ"א סימן קצ"ט ס"ג משום דהוא דבר מצוה ולא העמידו דבריהם במקום מצוה, וזה מקור דינו של המהרי"ל דה"ה לכל דבר מצוה, וכן כתב הגמ"א סימן שט"ט סק"א. הפרי מגדים בסימן תרנ"ו באר"ח קצ"ט אות ב' דאף דמלשון המהרי"ל משמע דרך המוכר אינו יכול לחזור בו, האמת הוא דשניהם אינם יכולים לחזור.

אולם יעוין בשו"ת מוצל מאש סימן מ"ב שכתב דמדברי הרמב"ם פ"ט מהלכות מכירה ח"ו משמע דהטעם דארבעה זמנים בשנה אמרו חז"ל בדמות קונות מפני תיקון העולם מפני שלא העם צריכים לבשר ולא משום הדוא לדבר מצוה, וכן משמע ברש"י עירובין פ"א ד"ה ב', וכן משמע בהידושי ה"רן בחולין (שם) לפי שכל אדם רוצה שיגמר קנינו. המג"א באר"ח בסימן שט"ט סק"א ובהגהות רעק"א חו"מ סימן קצ"ט ס"ג העירו שמדברי הרמב"ם בהלכות עירובין פ"ו ה"כ (לפי ביאור הגמיר דינים והשו"ע חו"מ סימן שט"ט ס"ג) מבואר שמה שנתן פורטה לחבירו עבור עירוב העירוב לא נקנה לו כיון שמעות אינן קונות, ומוכח שאפילו לדבר מצוה מעות אינן קונות, אולם המחצית השקל (שם) כתב ששאפשר שיערובין שניה משאר מצוות כיון שאין כתב לעשות עירוב אלא אם רוצה להנצל מאיסור מטלטל צריך לעשות עירוב, וכי"כ בס' תוספת שבת (שם) (ע"י ברכי יוסף ובישועות יעקב (שם). ובשו"ת בית יצחק (שמעלקים) או"ח סימן ק"א אות א' מש"כ לתרץ קושיית המג"א).

בקצוה"ח סימן קצ"ט כותב דלפי דעת מהה"ה אם נותן פרטתו לנתחום לקנות בו לחם לשבת קנה"ה לגבי נר חנוכה מעות קונות כמובא בשו"ע או"ח סימן תרע"ז ס"א באכסנאי שאין מרדליקין עליו בביתו צריך לתת פרטתה לבעה"ב ולהשתתף עמו בשמן של נר חנוכה. וכתב (שם) כספר שבילי דוד דמה דנקנה לו השמן ע"י הפרטתו לאו דקד"ל מעות אינן קונות, משום שבמקום מצוה העמידו על דין תורה ומעות קונות. וה"ה לגבי קניית אתרוג לפני החג קונים בקנין מעות דלא העמידו דבריהם חכמים במקום מצוה, וכן כתב הפרי מגדים סימן תרנ"ו באר"ח סק"א ובגלגלי רעק"א או"ח אות תרמ"ג ובשו"ת בית יצחק או"ח סימן ח"ו ובמנחת פתים בהוספות לאו"ח סימן תרנ"ח. אולם כפי שהבאנו למעל בשם שו"ת מוצל מאש ח"ב סימן מ"ב אין מעות קונות אף שקונה לדבר מצוה ודלא כדעת המהרי"ל.

קניית אתרוג בהקפה

בס' מחנה אפרים הלכות קנין משיכה סימן ב' כתב דמי שקונה לולב ואתרוג קודם יו"ט בהקפה אלא שילם דמיהם קודם החג אעפ"י כשנשך אתרוג מ"מ לא יצא ידי חובתו מן התורה כי דבר תורה מעות קונות ורק חכמים תקנו הקנאה במשיכה יוצא דמהתורה אינם שלו ולכן לא יצא ידי חובתו משום שצריך שיהיה "לכם"

מין הגר"ג אדלשטיין שליט"א

בגדר קנין אגב

שנינו בבידושין כו. נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחוקה, והאחרונים חקרו בגדר קנין אגב אי נימא דמעשה הקנין הוא בקרקע לחודה, אלא דאגב ההקנאה מצי מקנה נמי מטלטלין, או דמדון אגב חשיב מעשה הקנין הנעשה בקרקע שהוא אף במטלטלין.

והדברים מבוארים להדיא בחי' הריטב"א (קידושין כז:): וז"ל, "ומטלטלי דקני בחזקת מקרקעי היינו משום דאגב עבדיהו כקרקע עצמו וכגוף אחד דמי", מבואר דגדר הקנין הוא שהמטלטלין טפלים לקרקע ומתייחס מעשה הקנין שבקרקע אף על המטלטלין. והנה מבואר בגמ' קידושין כז. שצריך המקנה שיאמר לו אגב וקני, וכפרש"י שם "שיאמר לו קני קרקע וקני מטלטלין אגבה", ואם לא אמר כן לא קנה, מבואר בזה דיבטול וטפלות המטלטלין לקרקע נעשה ע"י דעת המקנה שמקנה בהקנאה אותה הקרקע והמטלטלין ומבטל המטלטלין לקרקע, ובשני אנשים שמוכרים לאחד, שאחד מוכר קרקע והאחד מוכר מטלטלין כתב הקצוה"ח (ס' ע"ה סק"א) דדבר פשוט שאין המטלטלין טפלים לקרקע, והביאור בזה הוא משום דשני הקנאות נפרדות הם, ואין הקנאות האחד טפילה להקנאת חבירו, ורק ע"י צירוף ההקנאה ע"י המקנה נטפלים המטלטלין לקרקע.

והנה הקצוהו"ח שם הוכיח דקנין אגב מהני בנכסי הפקר הצבורים בתוך הקרקע, דכיון דצבורים בתוכו אי"צ לומר אגב וקני, דכל שבתוך הקרקע מזה צבורים הרי הם כמו הקרקע ממש יעו"ש, ולכאורה מבואר מזה דבצבורים בתוכה חשיב ממילא כמו הקרקע עצמו ואין צריך לדעת המקנה שיהו המטלטלין טפלים לקרקע.

אכן נראה דשאני נכסי הפקר מנכסי בעלים, דנכסי הפקר כיון שאין בעלות המעכבתם, הרי הם בטלים מאליהם לקרקע, ונקנים לקונה בקנין אחד, אבל נכסים שיש להם בעלים, בעלותו מעכבת אליהם, ואין נטפלים לקרקע כיון שיש להם בעלים, ונראה עוד, דאף כשאב הקנאות המטלטלין הצבורים נטפלים לקרקע, אלא ע"י דעת המקנה מאליהם, דכיון שנקנים מכחו, כל הקנאה מחולקת לעצמה, הקנאת הקרקע לחודה והקנאת המטלטלין לחודה, ולכ"א צירוף בין הקנאת המטלטלין להקנאת הקרקע אלא ע"י דעתו של מקנה להקנותם בהקנאה אחת ולטפול המטלטלין אגב הקרקע, אבל כשאין המקנה מכוין לזה, אין הקנאת המטלטלין נטפלת להקנאת הקרקע, ולכונן אם נתכוין להקנותם כ"א בפני עצמו, ולא ידע שהיו צבורים לא יקנה הקונה זה אגב זה].

(משיעורי מרן ראש הישיבה שליט"א עמ"ס גיטין)

משלכם מן התורה כמובא בסוכה ס"ג ע"ב וקנין דרבנן לא מועט לצאת במצוה דאורייתא. וכן מובא בשו"ת בנין שלמה סוף סימן מ"ח שיש בידו העתק תשובה כתיב די מבעל השאגת אריה דכל שלא פרע דמי האתרוג קודם החג לא יצא ידי חובתו כיון דקד"ל כרבי יוחנן דדבר תורה מעות קונות, וכי"כ בשערי תשובה סימן תרנ"ח ובשו"ת בית אפרים חו"מ סימן ח' שו"ת בית שלמה או"ח סימן ל"ג ובשו"ת בית יצחק או"ח סימן ק"ו וכן נהג בעל הכתב סופר דצוק"ל לתת כסף קודם החג עבור ארבעת המינים.

מובא בספר מטה אפרים סימן תרכ"ח סעיף י"ו וז"ל "צריך להזהר כשקונה לולב ואתרוג והדס אם קנה בהקפה אעפ"י שמשך אותם לביתו **הוא מחוייב לפרוע הדמים בעבורם קודם יום טוב**". וכתב בס' קצה המטה (שם) להסביר מדוע יש חשש שקונתו במשיכה גירדא כלי פריעת המעות, לפי דבריה המהרי"ל ה"ה שנפסק הלכה בחו"מ סימן קצ"ט דהעמידו חכמים דבריהם על דין תורה שקונה לכסף קנין גמור כשקונה לדבר מצוה כגון יין לקידוש וא"כ כש"כ ד' מינים שהם מדאורייתא, וכי"כ במפורש בפמ"ג סימן תרנ"ח דקונים אתרוג בכסף בלבד, וא"כ בדי' מינים לא יועיל קנין משיכה רק מעות לחוד ולכן יש לחשוש מלקנות בהקפה ד' מינים רק יפרע קודם יו"ט. וכתב כפך החיים סימן תנ"ד אות מ"א בשם החיד"א דה"ה לגבי קניית מצה לפסח שצריך להזהר שלא יקנו בהקפה, אולם זה ברור שאם קנה מצה ולא שילם דמים והמוכר גילה דעתו שהוא זקוק לכסף ואינו רוצה למכור בהקפה לא קנה המצות ואינו יוצא בהם ידי חובה, וכי"כ במשנה ברורה סימן תנ"ד ס"ק ט"ו (ע"י במשפט שלום (להרש"ם) חו"מ סימן קצ"ט שו"ת חתם סופר חו"מ סימן ק"ב ובשו"ת אמרי יוסף ח"ב סימן פ"א).

אולם בשו"ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה ח"ג סימן כ"ט כתב שאפשר לקנות אתרוג במשיכה לבד אעפ"י שאינו פורע הדמים לפני החג ומציינ שכן משמע מדברי הריטב"א ר"פ לולב הגזול, וכי"כ בשו"ת אבני נזר או"ח סימן תצ"ד אות ב' דדי בקנין הולוב ע"י משיכה בלבד אעפ"י שלא נתן עדין מעות שמוינן שקנה במשיכה ורדבנן מיד המוכר מתיאיש מגוף הולוב ואף בקנין דרבנן ורק בגזל לא קנה משום דבאיסורא אתא לדידה. בשו"ת באר יצחק (להגאון רבי יצחק אלתרמן דצ"ל) חו"מ סימן ס"ג עוף ח' כותב שאף שלא שלמו דמים ואתרוג יוצא ידי"ח מצד קנין חצר, וכי"כ בשו"ת שערי חמדים ח"ב או"ח סימן ל"ג ובשו"ת אור לי סימן ל"ו ובס' חקר הלכה מערכת ל' אות ד' ובאמרי בינה דיני יום טוב סימן ב"א אות י'.

החתם סופר בר"פ לולב הגזול כתב וז"ל "וז"ל דמי שקנה במשיכה בלי כסף מועיל אף לצאת ידי"ח מן התורה דכעשו שנתקנו רבנן קנין משיכה וכן נוהג העולם לא גרע **מקנין סיוטמתא** (כפי שמוכר בגמ' בי"מ ע"ד הרוא קנין הסותרים). וכי"כ בהשבוותני חלק יו"ר"ד סימן ש"ח וסימן ש"ח דקנין סיוטמתא מועיל מן התורה, וכי"כ במפורש בשו"ת מהרי"ל דיסקין בתבאים סימן ה' שהדבר פשוט דקנין משיכה וכיוב"ש שהוא מדברי סופרים מועיל בשל תורה דלא גרע מקנין סיוטמתא שנהוגו בה הסותרים ועל כן מועיל בקנין משיכה בלא מעות בקניית ד' מינים. (ע"י בשו"ת שם אריה (בלחוב) יו"ר"ד סימן י"א קהילות יעקב עמ"ס בכורות סימן י' ובס' מועדים וזמנים ח"ב סימן

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

גדר קניינים

כתב האר"ע (סי' קל"ח ס"א) מה"ח כסף הוא אשר קונה. וחלקו הראשונים צוה דלש"י צ"מ (ד' מז): ד"ה "סבר לה" כתב דלפנין מהקדש שנאמר בו "ונתן הכסף וקם לו". והקשה הר"ן שם (ד' מז): א"ך לפינן הדיוט מהקדש וא"ך י"ל דקוד קניינים הוא עלמל מהקדש.

וחשבתי לבאר צוה דלש"י ס"ל דקוד קניינים הוא עלמל מהקדש, והוא אשר קונה, ולא שצאנמי דין יוצר קנין, ומשום כך כמו שצבדקש נחשב למעשה קנין, אף צבדיוט כן. אבל הר"ן ס"ל דקוד הקניינים הוא האגמר דין וא"כ א"ך אפשר ללמוד הדיוט מהקדש ללח צעי גמ"י.

איך מועילה מתנה לפני מתן תורה

והנה רצוחנו הראשונים התחבטו דבין זה דל"כ א"ך מועילים קניינים רבים שאין בהם כסף, ולמשל מתנה א"ך תועיל קודם תקנת חז"ל שמשיכה קונה, ופרעון חוב היאך יעשה וא"ך זכיה המלוה ככסף שהחזירו לו, והאלה משיכה ללא קונה, וקנין חלוטין היאך פועל צמה שהקונה נתון למקנה סודר, והרי המקנה לא זכיה צסודר כי רק כסף קונה.

והנה צבגרת רעק"א שם הביא לדעת הראשונים דכל ענין קנין כסף הוא כלשך שיד כסף אכל ככל הג"ל ללח שיד קנין כסף קונה צמשכה, וכ"כ צנתיח"מ (שם סק"א). צרם, צקלות החושן (שם) הביא שיטת הרמז"ן צ"מ (דף מז): דס"ל גסם צמתנה כסף ללא קונה, ומה שמתנה נקניתי, זה רק צקנין חלר או חלוטין או אגב.

גב שקנה

הסתפקתי, לעניין מי שגנב כסף, והגנב לא ההייאשך כי ידע מי אגנב, ופיסה לקחת את כספו צחורה, והנה אח"כ קנה אגנב חפץ צחורתו כסף גנבו ממנך, והגנב ודלח את החפץ האם זכיה שהרי צכספו קנה, או שמתא ללא, שהרי ללא היה הוא הקונה צקנין. (וראלח סויגית אגמ' צ"ק דף ק"צ):

והנה המתח"א הלכות שלוחין ט"ו, (והביאור הג"ל סימן תמ"ח) כתב דלשאלה עי"טם עם הכסף לקנות קנה אף שהיו שליחות לעבו"ס, דלל עי"טם מהכא, הכסף עצמו יקנה מזד עצמו אף שאין כאן שליחות. ולכלאו' גס צבג"ל, דל גנב מהכא, הכסף עצמו יקנה מזד עצמו אף שאין כאן קונה פועל.

צרם, החולוק צבזר, כי צבא דהמתח"א גס המקנה וגס הקונה חפצים צזה משום הכי קנה הכסף אכל צנזון אגניצה, הרי המוכר מזכ לגנב כי לא ידע שצסף זה של הגנב והגנב לא החטויין לקנות, ללכאורה ללח מהיה הקנין אגנב יעלם כסף אחר.

שליח למתנה

והנה, יכ להסתפק מי הפועל צקניינים האם המקנה או הקונה, וכבר הצריכו צוה האחרונים, ובצפרי אבן האזל (פרק צ' מהלכות צכנים) כתב דלכך זה הוא מחלוקת האר"ש"ח ונתיח"מ (סי' נמ"ז) דלחלקו לענין מתנה ע"י שליח והשליח עשה שליח, דהקא"ח ס"ל דהמתנה אינה מתנה, דהמתנה מיילי, וקוימ"ל דמיילי ללא ממסכן לשליח. והקשה הנתיח"מ מנזע אינה מתנה והכי סו"ס קנה המקבל ומה לר"ך שליחות צזה.

ומזכר דהקא"ח הדין דצקניינים המקנה הוא הפועל צקנין, ולכן צמתנה אש המקנה לא פועל צקנין, וקנון שעלח שליח והשליחות נחצטבלה ללח חל הקנין.

והנה, צמתח"א ללכאורה מבוחר דהפועל צקנין הוא המקנה דלח תרצה לומר דהקונה פועל צקניינים, א"ך יקנה הקונה ע"י כסף, והכי הקונה ללא פעל, ומזכר דקודם הפועל צקניינים הוא המוכר, וכיון שהמוכר מסכים לזאת חל הקנין.

^[1]
^[2]
^[1] קצ"ח).
בשו"ת בית יעקב סימן ל"ו כתב להליץ זכות על אותם הנהגים לקנות בהקפה ד' מינים עפ"י"ח התוס' בעי"ד דף ע"ב דבמתנת מטלטלין שלא שייך מעות אף ר' יוחנן מודה במשיכה קונה מן התורה, ולכן י"ל דהיות ואם אין חסרון דקנין מעות בודאי ישלם ובאם המוכר שיקבל מעותיו הוא משיכה מן התורה, לא מי שקונה אתרוג למצוה בודאי רוצה לצאת בהם ידי חובה ואם לא יפרע המעות היו האחרונ גזול ואין לו מברך אלא מנאן ויש אומרים דמוכח ששלם אחר החג דאין אנו עוסקים ברשעים שלא משלמים ברור שמועיל קנין משיכה בלבד ולאחר החג ישלם המעות, מנהג העולם לקנות ארבעת המינים ורק אחר החג לשלם כפי שמוכר בס' ארץ חיים (סתהון) סימן תרנ"ח ס"ג שכן נהגו בירושלים ובצפת ובשו"ת שמו משה (פארדו) סימן י"ב ובשדי חמד מערכת ל' לכל ירושלאי אות כ"ד ובס' מגן האהל (למהרא"ל צונזן) סימן תמ"ח, וכן כתבו להקל בשו"ת משנה שכיר ח"א סימן צ"ז שו"ת זכר יוסף סימן רע"ח ובשו"ת קול אליהו (לרבי אליהו ישראל) סימן מ"ד כתב שכן המנהג בירושלים עיה"ק, ולכן נראה למעשה דברדאי לכתחילה עדיף להזהר ולשלם מעות ארבעת המינים והמצות מיד שקונה אותם ולא אחר החג, אבל אם לא ישלם קודם יכול לברך לכתחילה עליהם. [ע"י אמרי בינה חו"מ דיני קניינים סימן ט"ו, שו"ת מהרש"ג ח"ג סימן קל"ד, שו"ת תירוש ויצהר סימן פ"ט, שערי יוסף שער ה' פרק ט', שו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ס"ה ובשו"ת תשובות ונהגות ח"ג סימן קצ"ב].

עקרי העניין

נאמר במשנה **שבועית** פרק ט משנה י "כל המטלטלין נקנין במשיכה". ובמסכת בריכות ש' פרק א משנה ה (כו): **נאמר** - ונסכים - שאין להם אחריות מטלטלין ורשבים" ב"ב ד: ק"ג; א"ד, קט"ו; ג'פ' ספרי מבורר ק"ח ה' הנהרה, וכל התורה והשטה רש"י ובגמ' - אין נקנין אלא במשיכה, וה"ל ככסף שחוקק, אבל תבואה ומסדה נקנים - רמב"ן וריב"א - שם - ראה [לקמן] וז"כ וכן בבב בתרא פ"ט מ"ו [קנן]. ברברי בר אלעזר, ובקדושין פ"ג משנה ד, הו'; נאמר שלרברי בתים בהמה בקניה במשיכה, ולשון הזה לקנן. [ולשון משיכה פ"י שיכסת חפץ במקום למקום, כדכתיב [איוב ג' ח] המטלטל ליתוך תבואה ורש"י השרים א ד'] משכנין אחרין נרדה - א"כ תורה והמכבר לרב א נאמן [שע"י ג]. ובתלמוד בבבא בבא מציעא ג'ו', לדעת רבי יוחנן: "דבר הורה מעות קנותו", היינו שמדאורייתא נקנים מטלטלין רק בכסף, והחכמים הם שהיום אשמושה מטלטלין נקנים רק במשיכה, אבל במעות, מפני שחששו שזמן איך הקונה למוכר מעות לקנות בה חיים, וקודם שילקח הקונה את החיים מהקונה תפול רוב הדיקה באונס ולא ימסר המוכר את נפשו לטרור ולהצילם, כיון שהחיים שייכים לקנות כבר בשעת ניתנת המעות, וישרפו החיים וראמ הקונה המוכר לקנות גשרפו חשיו בעליה, ולכן תקנה להשמועת לו יקנו, ורק כשימשוך הקונה את מטלטליו הם יקנו לו, ולפי השיטה שהיה ברוב בידן כלל המעות לבית - רמ"א שנתרן גפ. ד"ה ומה זמן כשתפול הדיקה בחיטים קנה המשיכה ישרוף המוכר ורש"י, ובענין זה עדיין שלו כל זמן שהקונה לא משכמו, ועין מ"ב ריב"א ש' שרבינו שלמה סובר שלעת רבי יוחנן גם המשיכה קונה, וכן רצה בחוש"ר ה' מאיר שמהא' [לדיקן ברב"ם, לדעת רבי יצחק הלוי משכמה מדאורייתא נלמד מסאב].

ולדעת ריש הלשון "משיכה מפורשת מן התורה". היינו שמדאורייתא נקנים מטלטלין בכמשיכה ונלמד מהנאמר בפרשת בהר הקיףא ה"ד י"כ"י תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מעד לעמיתך וגו' - ר"ה הקיפה הוא דבר המוכר מיד ליד - היינו מטלטלין, נקנים משכמה בשעת מיד ליד - תורה הקיפה. ובירושלמי בקידושין פ'ק א הלכה ד' נלמד מהנאמר בפרשת פ"ג שנות ב"א כ"א "משכנו וקחו לכם צאן למשכתיכם", והובא גם כמבטלתיש את [הרש"י פ"ב א ד"ה קירוף], וענין גם בירושלמי במשעתי פ"ח א' הגרסא תפכה שלרבי יוחנן משיכה קנה מן התורה, ולר"ל מעות קונים, וכבה תהורה תמימה שם בפרשת בא שאין להפוך את הגרסא בירושלמי כדברי האחרונים, כיון שסחם ושלדמו רבי יוחנן, וסחם הירושלמי בקדושין שם בשעת קונה מן התורה. ובקניית מתנה או במציאה הוא הפקר כדבר החוסין ככלמה מקומות שבידי הרה וא. ד"ה פדרישע, ועי' ר"ל ש"י רמ"א ובבבא ז'ו'. ד"ה פ"ד ש' שלכילכו עלמא משיכה קונה בהם מן התורה, שהיה לאי שיין בהם קנין ספק, והרמב"ן [המבא בשיטה מקובצת כ"ז מ: ד"ה ק"ל] סובר שלפני במתנה לא נתנו לרבי יוחנן משיכה מן התורה, ונקתה אותה בחצר. והקשה הקנות החותמן [ק"א ק"א] ואך קנה בחצר היה לרבי יוחנן כיון קנות מן התורה ולא מתנו בה קנין א"ל, והוצר לא מתנו במקום שלא מתנו על המבטח חזרת הקשה [שולחן ע"ר ה'רמב"ן י' במעוררין קנין משיכה כלל מן התורה, רק קנין ספק, אף בקנין ספק] נקתה הקנין למוכר. אבל לומר שישנו בחצר שהיה עם הוצר קנה רק חצרו ד"ל שילוחו [והוא ענין המשפטי, וכבה התיב' שישנו קנין ד' מותרת מיד מן התורה שנאמר "וכן תבדו",] [וכמו לפני מן מותרת, ומכ"ן חזקת החוסין דר"ז ס"י, ובבארי פקח דר"ז ס"י, ורפי יצחק מ"ו, וכדברי יחזקאל ג' ס"ד לבאר את המחלוקת שהחוסין סובר שמישיכה מן התורה לא נחמת בידיה תקנה [ושרי' אתה מוכיל בנרן אלא נחמת דרן הקשה, כשפתחו' ניתנת מעות אין המשיכה גומרת את הקנין, ולכן במתנה וכדמה שלא חסר ניתנת כגון מתנו משיכה, אבל הרמב"ן סובר שמישיכה לא מעילה בחמתה נתינת הקנין שהיה לא מצינו קנין או ברישאל ולכן כל מתנה, אבל כ"י שפנינו בנינו וביבנה מתנו במתנה שאין זה קנין ברצון, ע"ש. כ"כ כיון במשכבו נתיבתי ש"י ע"ד פ"ח ס"י כ' בהנה שם שכבה שלרבי יוחנן הבהנה שקנה בכל מקום קנה, וכן מדאורייתא, וכבה הקשה עליו בסארי בהמה מלוק קנימס פ"ח ס"י, שבי"ן ובקב"ת כגון נאמר להדיא שלרבי יוחנן קנה הבהנה רק מדרבנן, כיון שמשנת בתים ח"ס, וז"ל והלכה כה"ר ורמב"ן מכתב פ"ח ד"ה א"ה ורפי חזקתה, והגמנת החזק' של משיכה כגון הרמב"ן, ובגמנת החזק' של מ' הבא שיש פוסקים רש"י לקנין, ותוספתו רש"י משיכה בבגמרא בעיקר בקדושין כ"ב ה' ס"ו; ב"ב ס"ג מ"ב ע"ב ע"ב; ור"פ ע"ב ע"ב, כבודות ג"ג, ונפקסין ברב"ם פ'ק ב ה"ה - פרק ה' ובשרי' חוש"ר משפט סימנים קצו-קצח, ועוד.

נאמר ברמב"ן קדושין כו', ד"ה הוא דתמן שהמשיכה "בנין אב" היא לקניני הבהנה והאסמיה, ולא תקנה אלא נחמת משיכה, וברב"ט ב"א שם הו': ד"ה הוא דתמן והוספי' שהמשיכה וההבהנה נחשבים כחדותלות של המשיכה, ולדעת ריש ליקש משפטיה נאמה חזקתה [ולא הסדירה ההבהנה], ובבארי חשב שהיא הקנין העיקרי. ולדעת רבי יוחנן כס' הרמב"ן שם על חזקתה נקנימין הללו כשישירו החדשים יראמו לו וישפרו חשב' עליה. משום מפני שלפ' הבהנה נפשי' של מנה למשון [ועי'ש], ולא תקנה במסדה דרבו למעשה ותהלה משיכה א"ה, וברב"ט ב"א שם מרוח חלי' עליו ורבה שלשה קנינים הן, א' גדולה שבכולהו הגבהה שנקנה בכל מקום וחיוביה לקנות בה ברבים שדרכן להגיבה שאנן נקנין אלא בהבהנה,וכו' ואצ"פ אין חיוב הגבהה ברבים כדברים שדרכן להגיבה, וכן ש' שהוא קנין קונה אף בכל דבר בהקנה במשיכה ואו במסדה ואין קל' שום דבר שאינו נקנה בהבהנה. ו' והדקנין השני משיכה, והיא קונה ביסימטא והבוצר של שניהם מושרך אותה מרשות הבעלים לרשותו, אבל אתה קונה ברשות הרבים כשהיה ש' שניהם הוא א' אותה לרשותה ואין כאן דין משיכה, והיא קונה ברבים בינונים שאין דרכן להגיבה ואפשר למשכמו, אבל לא ברבים קלים ודמנו הגבהה בעו. וז"כ כשר"ע קצח א ועי"ש שכבה שניהה גדולה של עצים, אתה נקנה בה משיכה, והנה ש"ל הוא לפרק את המטלטל ולהביאה אחר, וכימ"א שם הבא שיש אומנים שגם ה' קנה דבר שאי אפשר להגבתו. וא"כ חש' של אגודא א' פלפלים לכר"ע שרוב דבר שאין להגבתו. ו' והדקנין השלישי מסירה, והיא במקום שאין משיכה קונה שם קאון רשות הרבים והוצר לאיגיה של שניהם, וכדברים הקנין קנין בכל יחוסו וכל' שישא' בהו' משיכה הקני' שם מסירה, ועי'ש כ"ג ורבינו קונה ברשות הרבים כשהיה כדברים שאי אפשר לממשכן אלא בסוחר גדול כספניה וכינצא בהו' אלא הפחותה שבכולם, והקנה שם ע"ש הסובר שבמהה מה' בקנית ר'ק במסדה, ולישאר הרש"א [והחוסין] ס"ל לא תקנה במסדה קונה א' ועי"ש שהחלה לקנין עקור קצח א [ואין לקנין הלשיל יותר קונה במקום שתקנו בו קנין חזק ממנו, אבל הקנין החזק קונה במקום שקונה הקהל החלש ממנו.

בבדר קנין משיכה י"א שנתלקח בה ראשונים לדעת החכמים קנין המשיכה נעשה בצעם מעשה המשיכה שחוקרן ממקומן, ולר"ל למכ"ם [מכתב פ"ב ה"ד] האומר להבדו גישה שפחתה. ולכן קונה במשיכה ודאי שלשים יום ומשנה ועודתה בחוצות כיון שלשים יום לא קנאה, כל קנין שפחתה. ולכן קנה הרמב"ם שם [ד"ה] שאינו קונה כל שאכמו' לו משוך וקנאו בטעמיהו לבאב, ודרי בקנין משיכה בדרך לקנות במשיכה, ובררן לומר לו קנה משיכה במקום ספק שקונה אתה שנקבית את הספק קנה א' שאכמו' לו כל הקנה, וכן מדרוש בלשון הרמב"ם [מכתב פ"ב ה"א] שכבה כגון מעני' נקנה בכסף בשעת חזקה, ומה אין החזקה קונה מעט וכיון כן אגבהה רבה את הבער קנה, תקפו והביאו אצלו קנה, וכדכתיב נקנים במשיכה כזו, כיון משענת בכסף רבדיש שם הלכה ג' יצא החזיק בו שלם לפני בדרך שאמר לו כל חוק קניי' ולא אפרן כל דבר קנין. כ"כ ככסף עפי' אחר הגבהה נדרכין בפרק ב, ועי'ן גם בבאן האול שדקתו כו'. ולדעת הרואב"ד והחוסין' משיכה היא הנכסת רשות שמנביטה לרשותו והקנין נעשה רק אחר גמר המשיכה כשהחפץ ברשותו, ורקנין חצרו ותחדשו במשיכה שאף כשהוא מושך לסימטא שמיחדתה לשימוש לכל אחר הוא חכנסה לרשותו ולא קנה שם קנאה הי"ש על הרמב"ם וכבה שאומרו להבדו משוך פרה זו והקשה לאחר שלשים יום והפדה בעתה בחצות קנה א' קנין שבמשעתי מהחזקת התולד הקנין ועיקר הקנין הוא הנכסה לרשותו וכע"ז בתוס' בכימתה צו. ולכן גם בדי"ח חלק הרואב"ד על הרמב"ם שאף שאכמו' לו כל משוך ותקנה

הרב נחום זאב רזזנשטיין

בלשון עקור קנה וכן משמע בתוס' בקדושין כה ברעת רבנו חיים כהן שכבה שלא מתנו משיכה ביסימטא כיון שכשהביאה המוכר נעשי' בחצרו משא"כ משיכה שמושכסה לרשותו. עיין בכלל זה בבאן האול שם על הרמב"ם ובפרק הקנה קנינים י"ט כן רצה הללוהו בה מחלוקת נוספת שבפ"ד מכתב"ה ה"ד שהרמב"ם סובר שדבר הקנה במשיכה הנמצא בדי"ח משכוכו לרשותו או לסמטא כיון שהוציא מקנהו הרד"ו קנאו. שהרמב"ם [ועי"ש כיון שמי"מ שעה משעה משכה בנאו' כמו ביסימטא, והראב"ד שם חלק עליו שצריך למשכן את כולה, ולחזקת ברב המוכר שנתרן] קנו ש"ל בענין כמות לרשותו. ולכן משמע בנאו' כיון ור"א שגם ברש"י שפירש בגמרא באב מציעא ג'ו' האמרת "שמיכתה נקנת בכסף בשעת החזקה" ונקשה הגמרא "שעידתה א"כ עבדיה"א שם שקשיה הגב' שכוח שאינו קנה את הדבר שמשיכו ע"ד שמושוך, "מאי חזקה משכחת בה", משמע שמשיכה אינת מדרן חזקה ומעשה הבעלות, אלא כהכנסה לרשותו, ומכא"ה מה שהגמרא שם הקשה שקנה בשעת חזקה אלא בחזקה. וכן משמע קצת מלכות הרמב"ם [מכתב פ"ד ה"א] "כלו לאו כלל מקום של קנין ליתנה קנה לו וכר, והרי זה כמי' שהתבאן או כמי' שהתנוה בתוך ביתו", ומשמע שהובאה מתנו מדרן הנכסה לרשותו, [וכן משמע בסמוך למ"ב, קצו פק'ג] שבאר שהבהנה קונה בכל מקום משום שישנה שבגמרו בידו נמצא אותה לרשותו וכל מה שביר' אחר ר"ה אכילאו נתנה ביהו"ט. אבל ברב"ט ב"א [שם] שחלק על ר"ה וביאר שהגמרא שם הקשה שה תולד על"ג משיכה שהיא החזקה של המטלטלין, משמע שמשיכה מעילה' משום המעשה בעלות, וכחזקה בקרקע, ורמב"ם ור"ל עי'ן ע"ד בכל זה מקובץ דברי משפט ה"ד [עבירת אחי דר"א] בדברי הגאון ר' אשר ויס ש"ש.

כיצד קונים בהמה במשיכה? אין צריך לומר אם משכה והלכה, או שרכב עליה והלכה ושרי' חז"מ קצו ג וכמשהו בבא מציעא ב'. שנים שהיו רכובים" ותלוקו שלדעת שמואל רוכב קונה כשהוא מנתיב את הבהמה בהילוך ובראש"י [פ"א ס"ז טען ששפאלו וכ"כ ס"ה המקח המוכבר [שע"י ג]. ורמב"ם [גדולה פ"ד ה"ה] משמע שתלוק עליו ולא צריך שיהנהיג ברכליה-ר"ל שם [ט] ומגיד משנה, וכן הלכה - ב"י קצו א' ושהנהיגו אותו שר ור"ף המבואה בעור הבכ"י ש"י קצו פ"ג כ"ה. וכ"כ ס"ה המקח המוכבר, שם ד"ה רכ"א"ש [ר"ן ה'רואב"ד]בהשנות מילה פ"ד ה"ה] הסובר שהיא ספק לא מתנה או משיכה וא' נתנה המוכר ונבלל בכמו' או נפתחה ונפתח כן ישאר הפתח בחזקה בעליו שקנה אלא אפילו לא שהקונה קורא לה ור"ה ור"א באה, או שהנהיגה בקול, וראש"י ב"רש' הסנה' [פ"ג א] - ואדראה וימלאה נקט. או שהוא ומשיכה בחזקה ואף רצה להליך, ושרי' שערקרה יד הרגל - א קנאה, שרי' ע"ש פ"ג ע"פ הרמב"ן [קדושין כו': ב] "אצ"פ אגורף הבהמה לא זו מקומה לה בית יוסף שם ממשענת בגמרא [בבא בתרא ס"ז, רב] אפי' אפי' אומר לא לא אצ"פ, אלא אומר לא לא אצ"פ, אלא אומר לא אצ"פ, אלא חלמה כתיב ס"א, כ"ן פסקהו הרמב"ן [כ"ב מ] א"כ רש"י ס"ג כ"ה כ"ה קנאו ק"א ספק הרמב"ם פק'ג ב' מהלכות מכות ה"ה, וע"ב בנעני' ב"ה ר"ה רעה נקנה רק בשמעתה אוהו אחר פתח בחזקה ומביא את העבר אליו, אבל אם הוא רק קורא לו אף אם העבר בא אליו - קנאו. שמואל - שם, כיון שהוא רודף רובי רעות א"ל הקונה לא מכה חלמה אלא מצינו. ועבר כיון נקמה גם שגורלו לא ידוע שאין לו דעת והוא הולך מכה צווי הקונה רב אשר' שם בקדושין. ואם משר' שלם בפני בעלים, צריך שיאמר לו קודם שמישכוך - לך שמוקין יקנאו, ולאמוסו לו את הבהמה הלוחט בראש העדר אינו צריך לומר לו כן. קנא בבא נפג. ורמב"ם מכתב פ"ב ה"ז, ושרי' ע"ד קצו.

במשיכה בספניה נחלקו רב ושמואל במסכת בבא בתרא ע"ה: "רב אמר: כיון שמשך כל שהו הדמינו טפח או חצי טפח - קנה; ושמואל אמר: לא קנה עד שמישך את כולה הדיינו עד שיתקן סטוף הקופנה' למקום שהיה עומד, הדיינו שעקרה כולה חזק' למקומה". ודעת שמואל אף צריך דעת רב את הבמה, והלכה כשמואל - שרי' ע"ה ט"ז הו"ה ג' ש"ש ות"א. י"א שנתולק כולל דבר - בבבא רב"א ש"ם. ב' ולדעת הרשב"א והראש"ן נחלקו רק בספניה ובעל' חיים דעת רב אחא, אבל בשאר מטלטלין שאינם דואר מכה עצמם לכרועי' זו במשיכה כל דהו. ג'. לדעת הרשב"ם פ"ג ד"ה הוא פי'תו, ואפי' חזק המקח המוכבר שרי' ג' וכן שמישכוכו בשו"ע קצו ג' משיכת מטלטלין לא חלקו ולרבי' צריך שיעקרו לגמרי ממקומם. וכן בספרי פני בעלים, י"ט ט' שרצה לכאר שנתולק במחלוקת הרמב"ם [קדושין ג'ה' לעיל במתנה קנין משיכה, ובבארי אפנה האול שם שרר"א שם ברב"ם] שפעם המשיכה הוא הקנין ולכן בהמה ופנימה ששניהם הם מנפשים חזו' במקומם מצעמם וס"ר בצעם מהמשיכה וצריך שיודעו לגמור ממקומם, ורק ר' סובר שיהי' שגורם למשיכה, כל כהנה האחרונים סוברים שמשיכה היינו אסמיה או סמכנית את היתר, ולכן סוברים שהחזקה היא זה נחשב כשאר לרשותו עד שיעקרו לגמרי מקומן ולכן במטלטלין לכרועי' צריך שיעקרו לגמרי לכל בספניה ובעל' ימים שבשניהם צקת, ונקיים לגמרי במקומם מצעמם ס"ב ר' שדי' כיון שנתקיים סוף לרשותו. ועי"ש פ"ג משה. ומשיכה וקנה אף בכלל של המוכר אף רעהו ורבה כדכתיב יתקן את הכלי' שרי' ע"ה ו' וס"ד ר' ר' חפ"ן ט' ותנחומים המעטפ' שם כתב שערך לומר לו קנה מיד כדכתיב יתקן את הנמצא בכלל, ו' ואתר דברי ר' אב"י, ויש חולקים או' שמח ואבן אבא [מכתב פ"ד ה"ד] ברעת הרמב"ם, ובחוש"ר משיכה הלכות גיבה כתיב שלמים שקנו כליל של המוכר ה"ו נכשתי בשוכר סובר ראל' מתני' אבל הגמרא בהמה לקנות כלל שעלתי' לא קנה שרי' ר' ג', וכן כשהבהמה נכסרה או שנוטרה היא ספק שלם ופסד כיון שמשיכת בהמה נשה' ממשכת כלל' שם פלפלים ודמה הלוחך, ובספן נשאר הפתח בחזקה והמכר שהוא מרא קנאו, וכבה הסמ"ע שם שבמציאה והפקר קנה ככה"ג סוספן, ועי"ש בב"ח ובקבועו החותמן שם פ"ק.

מקום הקנייה. בגמרא בא בתרא ע"ו: נאמר אביי ורבא דאמרי תרווייהו: משיכה קונה ביסימטא ובחצר שהיא של שניהם, ומסירה קנה בתרובים ובחצר שהנה של שניהם, והגבהה קונה בכל מקום. וכן נפקט בשרי' עקור סמף א' ועי"ש בברי' קטבא איגור' שהביא בספניה ד' שאמרו שם שאומרו להבדו קנה בדרך שיש אדם קנימ, ורוב הלכה בעיר (מדי'י' לא קנה, אלא חשבו שדרכו ליכנס בעיר או א"כ מוחל שנתפלג האר"ה ודרכו לכוכב עיר' או אשה או ברתה אוה' אדם חשבו והקיים שם קנה ברביבה, ור"ן זה נלמד מהגמרא בבא מציעא ג'. והקשה אך קנה בקנין משיכה בדי"ח ולא ביסימטא, ושתיא כמות, ותלוק' למה לא קונה ברשות הרבים י"א מפני שרובים דמיש' בה' ויכולים למנוע מבני אדם על'עשות בה עסק מפני שהעסק מפריע לרשכים משא"כ מטמא שהוא מקום צדידי' שם החסידים ממכתביהם עם החסודה שליש' שם, אין הרבים יכולים למנוע מעלשות עסק, כ"כ בספן המכופך לוח' יצא נאמן שרי' י"ט ובחוש"ר הלפ"ד רשותו לרבים, וי"א משא"כ סימטא הרבים לא קונה כיון שלא משכה לרשותו שהיא רשות לרבים, משא"כ סימטא ודי"ר קנאו כשמושכה לרשותו קנה - רבינו גרשום רש"י ד' רמה כבה בתרא ע"ה, וי"א שלפי הגמור הללו ר' קטל מטלטלין לא יקנו בדי"ח, אבל בהמה הקנה ברשות הרבים כ"כ בתלמוד הרשב"א הג"ל לפי הטעם הראשון שהזכרנו, שכל"א אדם נקנים כיון שאין לרשותו לעשות שם נפק וא"כ בהמה שיש לה רשות ללכת ברשות הרבים חזקת, ור"ה חוסין ד"ל לפי הטעם שהיה שבחנה שם כביאה שנתנה משכמו מטלטלין לא קנה אותה לרשותו, ולכן אפי' קנה בדי"ח, אלא משיכת בעלי עדים קנה שמהנהה לפניו ולא שיביאה לרשותו, וכשעוקרת יד רגל כן מהלכת לפניו כן שמביאה אליו קנאו, וחלקו עליהם ס"ה המקח המוכבר שרי' ג' שם שכבה להדיא שלא תקנה, וכן בשרי' ע"סמין קצו פ"ג ע"ד ש"ש עי"ה בדיני קנית בהמה בעליו. עי'ן עניפי ארז ע"ה ג'.

יש אופנים בהם לא מעילה'ה משיכה. א' י"א שבמקריהם בהם אפשר לקנות מטלטלין בקנין ספק לא מועיל קנין משיכה, בהם כשנכסמן עשית' הקנין נמצאים המטלטלין ברשות הלוקח, ואצ"פ שנשכר אותו מקום למוכר', שקונה בקנין ספק אף לדעת רבי יוחנן כיון שאע"פ שבה"ג ישיאמר לו המוכר נשפרף חטין בעליה שררי' החסנים נמצאים ברב"ם החזקה הואו יכול להשיגן עליהם ולהצילם מנוק' חטין מעוה שלו, וכע"ז משפטי' ה"ה הלכות מכתב ה"ד [ה"ד], ובתורן ח"ש"א אה' המטלטלין נמצאים בתוכה המוכר אבל החוקק סבר את מקום המטלטלין - ועי"ש בחזקת העמדות חכמי י"א כפי' נמחה יצחק שבכ"ה ג' מתני' מדר חצ"ר. או כגון בארבעת המינים בהם המעירות חכמי י"א כדבריהם על ד"ן

הנושאים הבאים

בהר בתוקפותי – קנייני מטלטלין י"וכי תמכור ממכר לעמיתך" (כ"ה י"ד)

בבבא מציעא – **שבועות** – **הוספת יו"ט** – **נתינת דיומא**

גנזות

עורך הרב הלל מן

בדין כוונה בקנין מטלטלין

החוס' שקנים ביכמות [בב] כתבו, וכל בעינין כונת קנין אלא בקודם משום דאלים חזקה הבעלים ונתנו כונה לקנותה קודם שתצא מרשות בעלים, אבל במטלטלין אין צריך כונה לקנות ולא אליים חזקה בעלים עליהם דהם נכסים שאין להם אחריות ותקנום בקל, עיי"ש, ולדבריהם, באופן שרוצה לקנות אותהו שהוא מטלטלין אין צריך כונת קנין.

אולם עימיין בב"י יו"ד [קלב] שכתב וז"ל, ומה שכתב לא הגביתו כונתו לחלוטו אסור, פירוש אצ"פ שהגביתו בשעה שהוא מודד לא קנה מפני שאותה הבהה לא הייתה לקנייה אלא למדידה, וכ"כ הרשב"א וד"ה ע"כ.

הרי דגם במטלטלין בעינין כונת קנין, וכן מוכח מהא דכתב בשמ"ק בבא מציעא [ן] בהא דאמרו שם מ"ה דנפל גלי אדעתיה דבנפלה יחאה לא"ה דליקני, כ"ד אבות לא ינאה לא"ה, וכבה דכאמ' מ"ד דדוקא בקנייה דרבנן אמרינן הכי, משום דכיון דלא קני אלא מקנתה חסמים, הוי"ל כאומרי אף אפשי בתקנת חכמים דרשמינן ז"ל, אבל בקניות דאורייתא אצ"פ דאלי אדעתיה קנה, אבל הרשב"א כתיב דה"ה בקניות דאורייתא חזא דאינו קונה בעל כרחו, ועוד דגרסינן ביכמות גב' שעאוהו כעודר בנכסי הגר, כסבור דשלו הן דלא קני, עכ"ל, הרי דגם במטלטלין אין קונה בהן כונה.

ועיקר דברי החו"מ צריכין עיון, דהא בסוגיא דיבמות נב מיירי בנכסי הגר שהוא הפקר, וא"כ לא שיך החם לומר דאליים חזקה הבעלים הוא ידעי' דליכא בעלים, וצ"ע.

ומעתה בינידון האחרונים שיבדי' העכו"ם, שרצו לזון להתייחס נחמת גנזולו הקרקעות משיא'ל, וקרדקע אינה גנזלה, יש לימר דשפיר קונה ע"ז ידו או חצרו, ואף כשלא התכיון כונה בו בחתיחה, י"ל דלמאי שכתבנו דהכא לב כ"ז מתנה שכל אחד מוחל להבדו כ"ד שלא יחא גזול בידו, ושיוכל לצאת בו ידי חובת המצוה, א"כ הוי"ל קנותו רשות להבדו לנוטע אף שבהדו, הוי כאלו הקנה לו קרקע לפירותיו, הדיינו שהוטשם בו לנטיעה שהוא פירות הקרקע, ונמצא שהנטוע קנה את הפירות מתחילת ידגולו ככר, ואכמ"ל.

תורה כבשר ואמורו שמועות קנותו, ואלו הם: ערב יום טוב האוחזן על אף, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב ועודת, וערב ראש השנה בר' אלעזר כשהי' סבור שהראשון של פסח, ונפקס בימי"ט מכתב פ"ה ה"ז, ושרי' קצט ג, ועי"ש פ"ג קצט עד מוקיים קניונים בקנין ספק]. וכן כפי' בהשפעה [קדושין כו': ב] "אין שפאלו" קושה"ל של שמואל האומר ששבד כנעני' נעני' משיכה, ור"ה א' שייך בו גזרות "שמעתי חזק' בעליה", ובבבא ברב"ה שכתב'אלי שייכת חזקה נשפרף חזק' לא מועיל קנין משיכה. וכן הלכות והגמנת המעטפ' וקצ' באוירם קט"ז שהבי'ן ק' בפשיטתו הקשה על הפני הידוע הג"ל והגמנת חזק' שלו [ג'ו] ודייקן כן ברבי' השרי' ע'קצה ה' ובסי' קצט] שהשמיטת את המה שנאמר ברב"ם ש"ם [ג'ו] היא תקנה ששיכה". וכ"כ ר"ה האמרי ביה [חז"מ ד' מטוחו י"ט ס"ג] ור"ה הויכח לו"ה האומר מהמקום בקדושין ש"כ שמוציא משיכה בתקופת אף שגם כסף קנה בו. והמתנה הנתיב' על החזקת הרמב"ם והפני הידוע שבמורו שבכ"ה' לא קנה משיכה, ולכן נחמת בספניאן את חזרת חזק' ששיקת את קנין העמות. שבכ"ה' זו ועיל הקנין משיכה רבנן, ר"ה לכאורה תקנו קנין המשיכה ידעת תמיד וכשלא שיך לגזור ומתנו גם קנין ספק צריך להוציע לו קנין ספק ג'גם משיכה. ובמ"ה [המתנה הנתיב' שם והקניקע על הפני החזקת']. ב' אפטרופוס שזמכו את פירותו הידומים, ומשכמו הלוקח והזוקףו יכול האפטרופוס לחזור בו נתפן. כן שרי' ע'גט ג [ספ"ף ז'] שלטובת הידומים, וכמי'ם לא המציאו את תקנתם שתקנה משיכה, כ"ד שלא ידעו נתם. א' קנין משיכה לא מהני בקרקע אף כשנראה שיכול לעשות כן במציאות כגון בעצין נוקב גי'סן. כ"ב ובפני הידוע כ"כ שמישיכה לא מתנו בקרקע מעט, שבמציאות לא שיך למעשה, ומתכבת המשפט [קשה וע"ל התנאמר הגמרא שם בסת'ין שאף באע"פ נוקב לא קנה ספק מן המוכר, ובחז"א [קדושין ק"ז כ] תרין שאף במטלטלין עצי' נקבו אתה קונה שהוא לא מלטל את כולו שריו' הוא נחמת בחזקתו לקרקע וד"ה כשלת שיש מקתה, ואז"כ גם בבדי' זו שיך במציאות למעשה. [ועי'ן בהגהות הגרי"ח הירשבו"טק' לקנותה לזוקףו [65 ע'ט] שיישב כוה' את דעת הקנ"ה ששטלה מתנו משיכה לא מועיל גם חזקתו, ובמ"ה בקרקע לא מתנו משיכה אף משכין בתקופת התנחבות הג"ל, קי"מ מתנו קנין חצר' תוס' ב"ב ר"פ ז'ו' לך, ודלא כחוס גי'טן כ"ב ד"ה החוקק, עי'ן ח"ה א"ל [ולחז"א ח"ס י"א יתישב ויחזקתו בעליו].

יש שרצו לדייק בדברי רב האי גאון האומר [שע"י ג'] "עיקר המשיכה כשאדם משיך את הפתח' במקום למקוח אזה מוצא בו היה דרכם וכו'" עיי"ש שיש שלושה אופנים של משיכה השונים במהותם, והם משיכת אנשים-עבדים, משיכת בעלי חיים, ומשיכת מטלטלין. ומשיכת עבד גדול בתקופה מעילה מדרן חזקה וכן מרוקן בלשון הרמב"ם [מכתב פ"ב ה"א] שכתב עבד נעני' נקנה בכסף בשטר ובחזקה, ומה אין לקנות בקנין בעדים י"ט וכן א' הנכסה חרוב את העבד קני', תקפו והביאו אצלו קנה, שהעבדים נקנים במשיכה כזו. וכן משמע בסיום דברי שם בחלה ג' "והוא חזקה לא לפני עבד חרוב שראמו לו חזק קופו ולא אמר לך משוך קניי' כ"ה בספ"ר עניפי אלא להר"א גורבי' נדוכ' ב', ועי'ן גם ר"ה האול שדקדקו כן. ועי"ש שהסתפק לומר שחיתולי משיכה בתקופת עבד גדול אף ברשות הרבים חזקה ולא בעינין סימטא, והוא חדוש גדול להלכה בת"ע. ומשיכת בעלי חיים מהותה שניהיגה לפניו וכשעוקרה יד רגל קנאו, ומשיכת מטלטלין היינו שהוא מושכה אליו לרשותו. ודגה תוס' י"ד משיכה במטלטלין מתנו אף בדי"ח ר"ה מ"ה סימטא. והמשע"ן כן קצת בדברי הגמרא שמשכיכת בעלי חיים היא הבהמה אף המפריח יונים קנאם אף אין ההבהנה מכווח כיון שהיא מדרן משיכה, משא"כ מטלטליים שדרן משיכתה הוא אין אחר ואף שחלקו עליו שלא מתנו משיכה במטאע או במטלטלין, עוד דער לומר שם שבמהה נקנית במשיכה לרועי' גם לדעת רש"י ונתן ונלמד מהא שנאמר בפרשת בא [שמות ב'] "משכו וקחו לכם" וכמו שנאמר בירושלמי [קדושין ומבכילתא בא שם], וכן משמע קצו ברב"ם ו' [ועי'ן שואל ומשיב מהר"הר' תנאן ח"ב פ"ו ע"ה] דן אנטון ברביט"א [והחרישים בבא מציעא ע"ז. ד"ה אמר ר' אותן] משפט להדיא שלרבי יוחנן גם משיכת בהמה היא מדרבנן, וכן יותר נראה ברב"ם שכתב ע"ה "דבר תורה מעות קנותה וחתור בלי חיים ואחר מטלטליים",

במשיכה נפתי אף להר"א גורבי' נדוכ' ב' פרק ב'.

אונאה וגזל מעכו"ם

בפרשתינו יוכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו" (כה, יא) וברשי"י אל תונו. זו אונאת ממון.

גדולי הפוסקים דנו בשאלה האם גזל או אונאת גוי מותר.

ויש ללמוד זאת לאיסור ממה שיבאר הגה"ק רבי יואליש מסטמאר זצ"ל עפ"י דברי החכם צבי, ביאור נפלא בדברי רש"י ז"ל בריש פ"י בראשית, "שאם יאמרו אומות העולם ליסטים אתם" וכו' לכן התחיל מבראשית יעיי"ש, משמע שרק מחמת שיאמרו אומות העולם לכן אמר טעם זה, ולכאורה הרי אפילו אם לא יאמרו היה צריך לומר טעם זה בשבילנו שנדע בעצמנו מדוע איננו ליסטים.

ובאר רבי יואליש על פי מה שכתב בהכנס צבי (סי' כ"ו) שמה דקיימא לן (ב"ק ק"ג): גזל עכו"ם אסור אין הטעם משום שיש בזה באמת איסור גזילה, כי הרי כל מה שבידם - גזל הוא בידם ואינו שלהם כלל, אלא הטעם הוא כדי שאנו היהודים לא נרגיל עצמנו חלילה במידות רעות ובגזל, אמנם מצד הדין כל הכסף שיש בעולם שייך ל ישראל שהם תכלית כל הבריאה יעו"ש.

ולפי זה אתי שפיר מה שכתב רש"י שאם יאמרו אומות העולם וכו', שרק לשיטתם סבורים שהיא שלהם ואנו גוזלים מהם וכאלו יש לנו חיסרון במידות הוצרך לומר להם טעם זה כדי שלא יאמרו כן, אבל באמת לדין אין צורך כלל לטעם זה שהרי כל העולם לא נברא רק בשביל התורה, ואנו שקבלנו את התורה ממילא הכל שייך לנו עכ"ל. והוא הדין באונאה היא אסור שלא נרגיל את עצמנו לאונות אחרים.

ובמלא העומר (בפרשתינו) כתב דבכל ראש השנה קצובין כמה ירויח בכל השנה מזונותיו (ביצה ט"ז), ובמילא אם הרויח משקר וגזילות, הונו ג"כ יאבד על ידי חלאין או צרות אחרות, ואמרה תורה ללא תונו! לא תרצו לרכוש הון על ידי אונאה, לפי יוראת מאלק"ך, תירא ממידת הדין שישלח עליך דברים וצרות שתאבד בחזרה המעות שצינאם ישרים ואמיתים, עכ"ל. ולפי"ד אין נפק"מ בין יהודי לגוי, שעצם האונאה הוא פגם באמונה וביטחון.

בספר פחד"ס יוסף (בפרשתינו) הביא בשם הגאון הקדוש ר' נתן אדלר זצ"ל דחז"ל (ב"ק ק"ג): סיפור, שמואל קנה אצל גוי כד זהב במקום כד ברזל, ושיילם ארבעה זהובים והבלע אותו בחשבון זהוב אחד, ופלא שעשואל רימה לגוי וגם גזל מאתו זהוב אחד, וגם למה סיפרו לנו חז"ל זאת.

ופירש שהכוונה להיפך, דסיפרו גדול צדקתו שראה שיש לו למכור כד זהב ושווה הרבה וחפץ רק ארבעה זהובים, ולא ידע שמואל אם הגוי אינו יודע שהוא של זהב וחושב שהוא של ברזל, והחוב עליו לגלות האמת כדי שלא להונות אותו, או שהגוי יודע שהוא זהב ורק שהיא גניבה, וא"כ מצוה לקנות במעות מעט להציל הגניבה ולטרוח למצוא בעל הבית מהכד.

ונתן שמואל לעצמו עצה ונתן לו עוד זהב אחד יותר מאשר רצה, ומבלע הוא אם נתן יותר מהמגיע אבל לא יאמר לו בפרוש, כמו שאמרו בסוכה (ל"ט). מבלע ליה דמי אתרוג בלולב, ויראה אם יחזיר בחזרה הונו סימן שהוא איש כשר ואינו יודע שכל של זהב, ואחר כך יחזיר לו שמואל המתיר ששווה באמת, ואם לא יחזיר הזון סימן שהוא גנב והכד הוא גניבה, ומצוה להציל עבור ממון מעט כדי להחזיר לבעל הבית האמיתי, וסיפור חז"ל שהיה שמואל נזהר בדיני אונאה אפילו לגוי.

ונסיים בדברים חריפים ביותר שכתב בענין זה בהאר גולה (ח"י"מ ס"י שמח אות ו) "ואני כותב זאת לדורות שראיתי שבטעות גויים לא הצליחו וירדו נכסיהן לטמיון, ורבים שקידשו השם והחזירו טעות גויים גדלו והעשירו".

קנייני מטלטלין

השו"ע בתחילת הלכות מקח וממכר כותב: 'אין המקח נגמר בדברים שהאומר לחבירו היאך אתה נותן לי חפץ זה ואמר ליה בכך וכך ונתרצו שניהם ופסקו דמים... הרי זה אינו כלום עד שיגמר המקח כל דבר ודבר כראוי לו'. אתה רוצה לקנות איזה דבר ואתה מנהל מו"מ עם המוכר גם אם דיברתם וסיכמתם את כל פרטי העסקה לשביעות רצון שניכם, עדיין לא קרה כלום. אם ירצה אחד מכם לחזור בו יוכל לעשות זאת. כדי שהעסקה תיסגר ש'יגמר המקח' אתם צריכים לעשות מעשה קניין.

השו"ע כותב בדין קניית מטלטלין: 'דבר תורה מעות קונות אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה או במשיכה' ולמה תקנו חכמים שלא יהיו מעות קונות גזירה שמה ייתן הלוקח דמי החפץ וקודם שיקחנו יאבד באונס'.

למעשה קניינין יש משמעות והוא יוצר חלות. יש קניין כסף, נתינת תמורה. אני משלם נותן לי כסף ואתה נותן לי בתמורה את החפץ. יש קניין משיכה שאני מכניס את החפץ לרשותי. יש מעשה קניין שמבטא את הרצינות שלי לקנות ושלבד למכור הוא ראייה לגמירות דעת ויש קניין שכל מהותו הוראת בעלות כמו 'נעל גדר ופרץ' בקניין קרקע שזה מראה ומפגין את הבעלות החדשה שלי על הקרקע.

דרך הקניין במטלטלין היא בדרך כלל על ידי הכנסת החפץ לרשות הקונה, לתוך כלי של הקונה, לחצרו או לידו של הקונה. קניין בהמה או קניין עבד כנעני נעשה על ידי משיכה. המשיכה צריכה להיעשות באופן המורה על בעלות. יש הבדל בדרך המשיכה המועילה אצל עבד כנעני לדרך המשיכה המועילה בהמה.

הגמרא בקידושין אומרת: 'עבד כנעני נקנה במשיכה כיצד תקפו ובה אצלו קנאו. קראו ובה אצלו לא קנאו'. הקונה צריך 'למשוך' את העבד באופן פיזי המוכיח בעלות, אך אם קרא לעבד והעבד הגיע אצלו, אין בכך כל הוכחת אדנות על העבד, שכן הוא בא מרצונו החופשי.

מה שאין כן בקניין בהמה בקניין משיכה. הגמרא מביאה שם לגבי בהמה: 'כיצד במשיכה קורא לה והיא באה או שהכישה במקל ורצתה לפניו'. בהמה מספיק לעשות את המשיכה על ידי כך שקוראים לבהמה והיא באה, שכן הבהמה אינה באה על דעתה ורצונה, אין לה דעת, היא באה בגלל שקראו לה ולכן המעשה הזה של הקריאה הוא הוראת בעלות ואדנות על בהמה.

בעולם הישיבות ידוע המעשה בבחור שקם ויצא באמצע השיעור. כששאל אותו ראש הישיבה למה יצאת באמצע השיעור, הוא ענה: קראו לי ויצאתי. שאל אותו ראש הישיבה: האם אתה 'בהמה' שקוראים לה והיא באה. קודם תברר ותחשוב מי קורא לך ולמה קוראים לך ורק אחר כך תחליט אם לצאת מהשיעור או לא.

רבנו בעל ה'בית הלוי' לומד מהחילוק הזה בדיני קניין משיכה, בין עבד שקורא לו ובה ולא מועילה משיכה לקנותו מפני שסוף סוף הוא בא על פי דעתו לבין בהמה שקורא לה ובהא לא הבנה ודעת לכן מועילה משיכה לקנותה, יסוד גדול בעבודת השם.

על הפסוק בבראשית: 'התהלך לפני והיה תמים' כותב ה'בית הלוי': 'עניין התמימות הוא שיעשה רצון הבורא ולא יחפור למה ציווה וכן. ואע"פ שהאדם רשאי לחקור אחרי טעמי המצוות, זה בכלל לימוד תורה שמצווה ללומדה ולידע אותה'. אבל בעיקר העשייה שלו וכן בהלימוד יעשה רק מפני שכן הוא רצון הבורא יתברך'.

ובהמשך הביא את המדרש על הכתוב: 'אדם ובהמה תושיע ד', שכתבו: 'אע"פ שאדם אנו, נמשכנו אחר כך כבהמה'. והביא את הגמ' בחולין: 'אלו בני אדם שהם ערומיני בדעת ומשימין עצמם כבהמה'. והוא מבאר שכל מה שהאדם עושה זה אדעתיה דנפשיה וגם אם עושה בגלל שחברו אמר לו, זה בגלל שהוא מבין שכלו שעליו לעשות מה שחברו מבקש בגלל איזו סיבה שלא תהיה. לכן בתכלית זה נקרא רצון עצמו.

לכן 'ישראל נמשכין אחרי הקב"ה כבהמה' שאף על פי שאנחנו 'מכירים מה חובתנו ומה יפה וטוב לנו לעשות רצונו יתברך, אע"פ כ'נמשכנו אחר כך כבהמה בלא שום צירוף דעת עצמנו, רק בשביל ציווין ואדעתא דידך קעבידינא'.

למדנו מדברי ה'בית הלוי' כי הליכה אחרי רצון הבורא יתברך צריכה להיות מתוך ביטול הדעת העצמית ורק מפני רצונו יתברך. ועל זה נצטווה אברהם אבינו: 'התהלך לפני והיה תמים'. ועל כך נצטוונו אנו 'תמים תהיה עם ה' אלקיך'. עלינו האמין באמונה שלימה שרצון השם הוא הטוב האמיתי ואין להרהר אחריו. לפיכך, העבודה התמימה והשלימה היא המשיכה אחרי גווה את כל השיקולים והחשבונות ואין בה מקום להרהורים אחר דבר ה' וגזירותיו. כך מתנהג עבד השם אמיתי העושה את רצון אדונו בלי שום חשבון, ומקבל באהבה ובתמימות כל גזירה. אלה הם חיים של 'נעשה ונשמע', כך הם חיים של תורה.

הקנין האמיתי אינו כמטלטלין

מאורע זה ראוי להביאו קודם קבלת התורה, ויהיה בו לקח לרבים. ראש הישיבה הגאון רבי נתן גשטטר זצוק"ל, ועמו אחד מתלמידיו יצאו מפתח ישיבתו 'שנים מאירות' בדרכם לביתו הסמוך, והתלמיד המשיך לפלפל עמו אודות השיעור התורתי שמסר זה עתה בישיבה.

לפתע עברו ברחובה של עיר כמה בחורים מיישיבה קטנה, ומשראו את הרב בהדרתו, ניגשו אליו וביקשו הימנו מרבה להצליח בתלמודם. כדרכו בקודש, מעולם לא דחה איש, ובמאור פנים ניגש לברכם, והאציל עליהם מברכותיו, אך טרח והדגיש בפניהם - יתדעו לכם נערים יקרים, הברכות לבדם אינם עוזרות, העיקר הוא הלימוד עצמו, וככל שתלמדו יותר, כך יהיה כלי קיבול לברכות לחול, אבל אין בכח הברכות לעשות דבר אם לא תלמדו בהתמדה גדולה...!

לאחר מכן, ביקש לומר להם חידוש מה, הוא אמר שידוע הדבר שהתנא אבא רבי ציין מ"ה קנינים לתורה, ואלו הם הקנינים אותם מנחיל לנו התנא שניתן להצליח עמם בתורה, וכי יודעים אתם מהו הקנין הראשון - שאם הגרי"ג, ומשלא השיבו, ענה להם הגרי"ג - 'הקנין הראשון שנקט התנא הוא בילמוד', וכי איזה קנין הוא, הרי מדברים אנו על הדרכים לקנות את התלמוד, כמו שמיעת אוזן, מיעוט שינה וכו', וכמו בקנין מטלטלין יודעים אנו כי לקנות צריכים לקנות באמצעי הקנין בכסף או שטר וכדומה, אף בקניית התלמוד נצרכת אמצעי הקנין, ומהו הקנין הראשון הקורא 'תלמוד' קשור לקנין עצמו. 'אלא ללמדכם' - הטעים הגרי"ג - 'שהקנין הראשון להצלחה בלימוד התורה הוא - בתלמוד, אם האדם ילמד וילמד, לא יהיה שבר שום מפריע למונע ממנו מלגדול ולצמוח בתורה, ולקנות קנין נצח בתורה'.

בספר 'בני יששכר' מביא כעין זה לבאר את הפסוק בשיר השירים: 'משכני אחרך נרוצה'. בהמה נקנית במשיכה בשני אופנים, או שמכה בה והולכת, או שקורא לה והיא באה. אומרת נכסית ישראל לקב"ה: אנו רוצים שתקנה אותנו במשיכה, אבל אחר כך סינו נרוצה. שזו לא תהיה משיכה של מיקוש בה והולכת, אלא של קורא לה והיא באה. שתקרא לנו ואנו נבוא אחר כך.

המדרש בתהילים על הכתוב: 'אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ד' כתב: 'תמימים וחסידים היו דור המדבר... בתמימות קבלו ישראל את התורה' ואף על פי שקיבלו עליהם לא אמרו לו למה נעשה אותם, לכן נאמר: אשרי תמימי דרך'.

בעוד ימים ספורים, ניגע במעגל השנה לחג השבועות זמן מתן תורתנו, וכמו שכתב הרמח"ל ב'דרך השם' יתחדש עלינו האור הגדול שהיה במעמד הר סיני שמכוחו הגיעו בני ישראל לדרגת של הקדמות נעשה לנשמע. נצל זמן מסוגל זה להתחזק במידה זו של 'תמים תהיה עם ד' אלוך' נעשה את רצון הבורא יתברך 'בתמימות' רק בגלל שזה רצונו. וזנכה להיות 'אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת השם'.

פוטו סטודיו | גל פז-רשת לחוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה | פוטו ציון | צילום אירועים, מצלמות וטסודיו | אחים הקר | רשת בשר למהדרין | פוטו סטודיו | צבי ורצברגה | בית האברגיה | המנעול הנאמן זאב הורוביץ | דלתות פלדה ומפתחות | לעילוי נשמת | רבי יצחק בן ר' אליהו ואסת"ר ז"ל | בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ם

